

BOEKEN

Het blazoen van gestaalde kaders

Fré Meis. Handelsreiziger in revoluties

Lejo Siepe en Gerrit Voerman, Zutphen, Walburg Pers

BERT MIDDEL

De Groningse communist Fré Meis (1921-1992) was tijdens zijn leven al een legende. Althans, in Stad en ommelanden, want zodra de Martinitoreren uit het zicht was schitterde zijn ster minder fel. Ondanks zijn internationale oriëntatie — als fanatiek aanhanger van het Sovjetsocialisme en trouw bezoeker van het socialistische moederland en de voormalige Oostbloklanden — was en bleef hij veel te Gronings om elders te kunnen aarden. Voor hem, geboren en getogen in Oude Pekela, was de stap naar het naburige Winschoten al een heel eind. Toen hij aan het einde van de jaren veertig vandaar naar de stad Groningen verhuisde — 'haillemaal noar Grunn'n' — moest hij zijn vrouw Tinie beloven dat het daar dan ook bij bleef. Hij werd in Groningen propagandist voor het volksdagblad *De Waarheid* en vrijgestelde voor de Communistische Partij van Nederland, waarvan hij meteen na de oorlog lid was geworden. Landelijk haalde de CPN bij de eerste naoorlogse verkiezingen zo'n 10% van de stemmen, maar in Groningen liep het stemmenpercentage voor de communisten op tot 15%. Dit laatste zou zich herhalen in 1970, toen Meis op het hoogtepunt van zijn roem verkeerde en Oost-Groningen een luide stem en daarmee een gevoel van ei-

58

Over de auteur Bert Middel is lector aan de Noordelijke Hogeschool Leeuwarden en was PvdA-Tweede Kamerlid

genwaarde verschaft. Zijn partij, de CPN, wilde hem in Amsterdam hebben, en later ook in de Rotterdamse haven en in de Haagse politiek. Meis vond alles best, als hij 's nachts maar thuis in Groningen kon slapen. Een internationale vakbondsfunctie, waar de partij hem voor voordroeg, ging dan ook niet door omdat de standplaats — Praag — te ver van Groningen lag.

Meis maakte furore als agitator en stakingsleider, was daarnaast politicus (Partijbestuurder) en volksvertegenwoordiger (raadslid in Winschoten en Groningen, Statenlid in Groningen en ook nog Tweede-Kamerlid in de jaren zeventig) en bestierde als vrijwilliger 45 jaren achtereen een 'sociaal adviesbureautje', eerst bij hem thuis en later in het partijkantoor van de Groningse CPN. Duidzenden werden door hem geadviseerd bij hun problemen rond huisvesting, huren, belastingen of uitkeringen. Dit was directe belangenbehartiging, ofwel het socialisme van de daad, waar ook de SP later furore mee zou maken. Een opleiding voor dit advieswerk had Meis niet — hoewel hij graag maatschappelijk werker zou zijn geworden — maar dat hoefde van hem ook niet, want zoals hij zei: 'alles wat over arbeiders gaat, begrijp ik opperbest, ik ben er zelf één van'.

Meis zag zich zelf graag als een 'handelsreiziger in revoluties' en dat was hij nu juist niet. Hij kwam zijn leven lang op voor de gewone man,

BOEKEN Bert Middel bespreekt Fré Meis. Handelsreiziger in revoluties

stond op de bres voor loonsverhogingen en behoud van werkgelegenheid, maar een revolutionair was hij geenszins. Zoals zovele 'gestaalde kaders' in het naoorlogse vaderlandse communisme hanteerde hij met graagte de revolutionaire retoriek, maar was en bleef hij ondanks zijn verzet tegen de 'heersende bourgeoisie' op en top een man met een (klein-)burgerlijke moraal.

Mijn persoonlijke herinneringen aan Meis zijn typerend voor zijn werkwijze. In het begin van de jaren zeventig had de PvdA zichzelf tot 'actiepartij' uitgeroepen, met als speerpunt het huurbeleid van de toenmalige regering (-Biesheuvel). Als voorzitter van de stad-Groningse PvdA betrad ik daarmee het terrein waar de CPN het alleenrecht dacht te bezitten. Meis wilde wel samenwerken met de sociaal-democraten — 'want die vertegenwoordigen een groot deel van de massa' — maar van gezamenlijke acties kon alleen sprake zijn als de CPN, dus hijzelf, de lakens kon blijven uitdelen. Na enkele felle woordenwisselingen — altijd in het Gronings, want dan begrepen we elkaar het beste — werd toch de basis gelegd voor een jarenlange samenwerking, alhoewel deze altijd met wantrouwen gepaard bleef gaan. Communisten en sociaal-democraten vertrouwden elkaar voor geen cent, zelfs niet in Oost-Groningen, waar de gemeenschappelijke vijanden in de gedaantes van de herenboer en de fabriekseigenaar toch generaties lang duidelijk herkenbaar waren geweest.

In diezelfde periode — 1972 — had de CPN in de stad Groningen de vorming van het eerste linkse meerderheidscollege in ons land mede mogelijk gemaakt. Tegen hun zin, maar om een openlijke confrontatie met de toenmalige PvdA van Jacques Wallage en Max van den Berg te voorkomen, gingen de communisten mee in het Groningse experiment. Twee jaren later behaalde de Groningse PvdA haar grootste stembusoverwinning ooit en werd de CPN bij dezelfde raadsverkiezingen meer dan gehalveerd. De samenwerking in het College van B&W werd gewoon voortgezet, maar gelijktijdig werd met door de CPN geïnspireerde buurtacties het beleid van de PvdA-wethouders ondermijnd. 'Vol-

gens het beproefde recept van Stalin', zo wierp ik de Groningse communisten voor de voeten. Meis reageerde niet met argumenten, maar speelde gewoon de man: 'Bertus de Middeltige' moest zich koest houden.

Vakbondsman pur sang

De journalist Leo Siepe en de historicus Gerrit Voerman hebben het strijdbare leven van Fré Meis aan de hand van interviews en met behulp van archieven in (een te) kort bestek gereconstrueerd. Het resultaat is een toegankelijk en levendig boek, geïllustreerd met tal van foto's uit het familiealbum van de weduwe van Fré Meis, dat op een aantal essentiële punten te oppervlakkig blijft. Wellicht is dit het gevolg van de opzet van de schrijvers, die niet meer pretenderen dan het leveren van een biografische schets, als decor van een film over het leven van Meis. Ik kan me echter niet aan de indruk onttrekken dat bij het verzamelen van hun materiaal, zeker de handen van Gerrit Voerman hebben moeten jeuken om niet dieper te gaan graven dan nu gebeurd is. Voerman publiceerde in 2001 zijn meesterlijke dissertatie *De meridiaan van Moskou. De CPN en de Communistische Internationale (1919-1930)* en is als weinig andere niet-communisten ingevoerd in de wonderse wereld van het Nederlandse communisme.

Achter een façade van klassenbewustzijn, partijtrouw en actiebereidheid ging in Meis een wankelmoedig man schuil. Een weifelaar en opportunist, die zich binnen de CPN snel liet imponeren en die tot op het laatste moment (de malotige verklaring voor de verkiezingsnederlaag van 1977 en de daaraan verbonden interne coup-poging) aan de leiband liep van de Nederlandse Stalin, Paul de Groot, die bijna veertig jaar lang de alleenheerser van de CPN kon blijven. Met de afkomst van Meis was niets mis. Het communisme was hem met de paplepel ingegoten. Hij kwam uit een arm gezin met acht kinderen en werkte als zovelen destijds al op 13-jarige leeftijd 72 uur in de week bij 'de boer', tegen een verdienste van viereneenhalve gulden. In de oorlog

BOEKEN Bert Middel bespreekt Fré Meis. Handelsreiziger in revoluties

onderscheidde hij zich bepaald niet in het verzet, waar hij dan ook na de oorlog in zijn partijwerk last van had. Ook hier ligt een parallel met Paul de Groot, zij het dat de laatste moest onderduiken omdat hij jood was. In zijn partijcarrière was Meis een trouw vazal van De Groot. In 1956 drukte hij zich bij de verdediging van het partijhoofdkwartier Felix Meritis tegen het door *De Telegraaf* en andere burgerlijke media opgehitste 'gepeupel', dat verhaal kwam halen na de Russische inval in Hongarije. Van een lid van het Dagelijks Bestuur — toch het Politbureau van de Partij — werd een heldhaftiger houding verwacht. In 1958 koos hij — vakbondsman pur sang — in het conflict tussen de Partij en de aan haar gelieerde vakcentrale *EVV*'58 voor De Groot en dus tegen zijn eigen vakbond. In de jaren daaraan voorafgaand had hij volop meegedaan aan het royeren en daarmee feitelijk doodverklaren van de ene na de andere partijgenoot, die de zuivere en toch altijd zwalkende lijn van De Groot niet trouw bleef. Gerben Wagenaar, Henk Gortzak en met hen ook tal van regionale partijbonzen werden door Meis en de zijnen — en niet zelden op zijn voorspraak — op de 'mestvaalt van de geschiedenis van de arbeidersbeweging' gegooid.

Meis was binnen de partijtop niet geliefd, maar men kon ook daar niet om hem heen. Door zijn acties in Oost-Groningen, waar hij zich op eens tot een charismatische aanvoerder ontpopte, die nooit een blad voor de mond nam en voor wie iedereen — van de 'erkende' vakcentrale *NVV* tot en met de 'bazen' en daartussenin ook regering en parlement — toch een beetje bang was, kon de *CPN* zijn populariteit electoraal uitbuiten. In plaats van een schlemiel, zoals hij door velen werd gezien, werd hij nu het boegbeeld. Een man met een grote electorale aantrekkingskracht, die in zijn eentje — het 'FréMeis-effect' — de *CPN* op het pluche bracht in de Dageelijkse Besturen van zowel de provincie Groningen als tal van Groninger gemeenten.

Desalniettemin kreeg hij het zelfs in zijn eigen partijdistrict Groningen nooit helemaal voor het zeggan. Siepe en Voerman gaan hieraan

voorbij. De auteurs maken nergens melding van het feit dat Henk Niemeijer, voorzitter van de stad-Groningse *CPN*-afdeling, partijsecretaris van het district en tevens lid van het Partijbestuur, in Groningen jarenlang de lakens uitdeelde. Na de verkiezingsnederlaag van 1974 verdween Niemeijer als wethouder en partijleider, maar de 'studentenleiders' Thewis Wits en Geert Lamèris — en dus niet Fré Meis sprongen in het zo ontstane machtsvacuüm in de Groningse *CPN*.

Toen de positie van De Groot in 1977 volstrekt onhoudbaar was geworden, koos ook Fré Meis ten langen leste partij tegen hem. In hetzelfde jaar verloor hij ook zijn Kamerzetel, maar dat was voor hem eerder een opluchting dan een reden tot verdriet. Bij meer dan de helft van de Kamervergaderingen was hij afwezig, terwijl hij wel wekelijks de vergadering van het Dagelijks Bestuur van de *CPN* in Amsterdam bijwoonde. Meis bemoeide zich liever met de achtereenvolgende Volkscongressen tegen de achterstelling van het Noorden des lands. De organisatie daarvan berustte formeel bij 'de gezamenlijke actiecomités', maar dit waren eigenlijk niet meer dan communistische mantelorganisaties. Om deze congressen de schijn van een breed draagvlak te verschaffen, werden telkens 'progressieve krachten in de PvdA' benaderd om hun medewerking te verlenen. Vervolgens werd dit publicitair breed uitgemeten en werden de betreffende PvdA-leden als splijtzwam in hun eigen partij te kijk gezet. Zij waren immers degenen die wel met de *CPN* wilden samenwerken, terwijl daarentegen de verstarde PvdA-apparatie eigenlijk de kant van het kapitaal kozen. En altijd bleken er weer 'prominente PvdA-leden' te zijn, die er in trapt en meededen aan de Volkscongressen. Hetzij uit oprechte betrokkenheid (Lolle Nauta in 1972), hetzij uit pure ijdelheid (Pim Fortuyn in 1975, die het Volkscongres zelfs voorzat).

In het begin van de jaren tachtig was het effect van de Volkscongressen uitgewoed en marginaliseerde de positie van de *CPN*, ook in Groningen. Meis zag tandenknarsend hoe in zijn partij het feminisme werd gelijkgesteld aan het marxisme, terwijl hijzelf onverkort het leni-

BOEKEN Bert Middel bespreekt Fré Meis. Handelsreiziger in revoluties

nisme — en daarmee de onaantastbare voorhoede van de partij — bleef aanhangen. In 1982 besloot de CPN echter definitief afstand te nemen van het 'reëel bestaand socialisme' in Oost-Europa. Twee jaar later schafte de CPN het 'democratisch centralisme' af en werd zij een 'gewone' politieke partij. Het was nota bene één van zijn voormalige vertrouwelingen uit Groningen, Ina Brouwer, die de vernieuwingsgezinden in de CPN aanvoerde. In 1986 was zij lijsttrekker bij de Kamerverkiezingen en verdween de CPN uit het parlement. Voor het eerst sinds de Russische Revolutie zaten er geen communisten in de Tweede Kamer.

Meis bleef zoals altijd de partij trouw. Hij sympathiseerde met de orthodoxe 'horizontalen', die zich tegen de vernieuwing keerden, maar volgde hen niet in het Verbond van Communisten in Nederland (VCN), dat zich van de 'verrechteste' CPN afscheidde.

De Groningse CPN keerde zich in 1989 tegen het opgaan in GroenLinks, maar Fré Meis ging uiteindelijk wel mee toen in 1991 de CPN zich ophef. Alleen zo zou 'de massa weer meegekregen worden', aldus Meis. Maar GroenLinks weigerde het 'sociaal adviesbureau' van de CPN — dus dat van hem — over te nemen, hetgeen een klap in het gezicht voor Meis betekende. Een jaar later beweerde de eveneens uit Groningen afkomstige priester-politicus en oud PPR-voorzitter Herman Verbeek — die overigens zelf als politieke draaikont iedereen de loef afstak — dat de communisten en stalinisten in GroenLinks de macht hadden overgenomen. Meis bedankte daarop als partijlid en was voor het eerst in zijn volwassen leven partijloos. Hij bleef wel actief in de 'Algemene Nederlandse Bond voor Ouderen' en in diverse actiecomités in de zorg- en welzijnssector.

Potentiële landverraders

In de laatste jaren van zijn leven was Meis in Groningen en omstreken een alom gerespecteerd burger, met wie door Jan en alleman —

en vooral door de voormalige 'klassenvijand' — gekoketteerd werd. Zoals het nu erg 'in' is om, niet gehinderd door enig historisch besef, Jan Marijnissen en zijn SP te omarmen, zo wordt nog steeds over Fré Meis gesproken. Slechts enkele maanden geleden wijdde het *Dagblad van het Noorden* twee volledige en kritiekloze krantenpagina's aan het fenomeen Meis, de man die 'de Groningers zelfbewust maakte'. Alsof de CPN en niet de PvdA, decennialang met steevast 40% van de Groningse stemmen en in sommige Groningse gemeenten zelfs met de absolute meerderheid, de regio aan haar eigen haren uit het moeras van armoede en achterstelling had getrokken.

Geen woord werd in de krant en wordt evenmin door Siepe en Voerman gewijd aan de dubieuze opstelling van de Nederlandse communisten uit de jaren vijftig en zestig. Hun reizen naar Moskou en de Zwarte Zee waren niet alleen bedoeld om bij te komen van de vermoeienissen van de klassenstrijd in onze polder, maar ook om voorbereid te worden op het moment dat de Sovjets hier de zaak zouden overnemen. De nu vaak zo bewierookte voormalige kameraden als Meis, Marcus Bakker, de gebroeders Wolf, de Groningse ex-gedeputeerde Koert Stek en vele anderen, waren naast al hun ontegenzeggelijke verdiensten niet meer of minder dan potentiële landverraders, die in de Koude Oorlog voorbereid werden om zo nodig en als de tijd daar was, als zetbaas van Moskou te gaan fungeren. Ik wil niet zo ver gaan als de voormalige VVD-leider Bolkestein, die de ex-CPN'ers feitelijk gelijkstelde aan NSB'ers voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog, maar er zit wel een smet op het blazoen van de gestaalde kaders van weleer. Al het hedendaagse geromantiseer over het nu te loor gegane communisme doet naar niets aan af. Het is jammer dat juist dit aspect onderbelicht is gebleven, niet alleen in de collectieve herinnering maar ook in dit zeer leeswaardige boek van Siepe en Voerman.